

Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasına Genel Bakış*

Değerli Katılımcılar,

Hanımfendiler ve Beyefendiler,

Asya Anayasa Mahkemeleri ve Muadili Kurumlar Birliği (AAMB) Eğitim ve İnsan Kaynakları Geliştirme Merkezi olarak Mahkememiz tarafından çevrim içi düzenlenen 9. Uluslararası Yaz Okulu programının açılışını yapmaktan memnuniyet duyuyorum.

Ne yazık ki, Kovid-19 salgını nedeniyle son iki senedir yaz okulu etkinliklerini video konferans yöntemiyle düzenliyoruz. Önümüzdeki sene, program kapsamındaki etkinliği, Mahkememiz binasında bizzat katılımlarınızla gerçekleştirebilmeyi canıgönülden diliyorum.

Yaz okulu etkinliği katılımcı sayısının sürekli olarak arttığını görmek memnuniyet vericidir. Bu sene etkinliğimize 28 farklı mahkeme ve kurumdan katılım sağlanmaktadır. Yaz okulu programları ağının genişlemesi ile mahkemeler arasındaki iş birliğinin artacağına olan inancımı dile getirmek isterim.

AAMB bünyesinde düzenlenen bu seneki yaz okulu etkinliğinin konusu önceki yılların konusundan biraz farklı. Bildiğiniz üzere bugüne kadar düzenlediğimiz etkinliklerde, her yıl farklı bir temel hak ve özgürlüğü ele almıştık. Bu sene ise anayasa mahkemesi veya yüksek mahkeme kararlarına ilişkin özellikle kararların icra edilmesi konusunda tecrübe paylaşımında ve fikir alışverişinde bulunacağız.

Açış konuşması vesilesiyle, konunun kavramsal çerçevesi ile Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanması pratiğinden bahsetmek isterim.

Bu bağlamda, meşhur Federalist Yazılar'ın 78. makalesinden bir alıntıya yer vererek yargı kararlarının mahiyeti hakkındaki görüşten bahsedeceğim.

ABD'nin kurucu liderlerinden olan Hamilton şöyle der: *"Yargı, işlevinin doğası gereği, Anayasa'daki siyasi haklar için her zaman en az tehlikeli olan organdır."* Zira yargı organı *"ne KILIÇ (devlet yönetimi) ne de CÜZDAN (bütçe) üzerinde"* söz sahibidir. Başka bir ifadeyle, yargı *"GÜCÜ veya İRADESİyle değil, yalnızca kararlarıyla vücut bulur. Ve nihayetinde kararlarının etkili şekilde yerine getirilmesi için yürütme organının yardımına ihtiyaç duyar"*.¹

Bu ifadeye göre, yasama ve yürütme organları ile kıyaslandığında yargı erki, yetki paylaşım sisteminin sınırlı bir paydaşıdır. Bu sebeptendir ki, aynı Federalist Yazı, “... üç erk arasında, yargı erki en zayıf olanıdır” diyen Montesquieu’ya atıfta bulunmuştur.²

Hamilton’dan itibaren hukuk alanında edinilen deneyimler; yargı erkinin, kararlarının etkin şekilde uygulanmasını sağlamak için sadece yürütme organının yardımına değil aynı zamanda yasama organının ve hatta yargısal organların desteğine de ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur. Bu durumda şunu açıkça gözlemleyebiliyoruz ki yargı, kararları gerektiği şekilde yerine getirilmediğinde anlamını yitirir. Bu nedenle, verilen yargı kararlarının etkinliğinin önşartı, diğer yetkili organların söz konusu kararların gereğini yerine getirmesidir.

Madalyonun öteki yüzünde ise mahkeme kararlarının icra edilmesini gerekli kılan temel bir hak niteliğindeki adil yargılanma hakkı yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarında dile getirildiği üzere, yargı kararlarının uygulanması, adil bir yargısal sürecin vazgeçilmez bir unsuru ve parçasıdır.

Bu bağlamda mahkeme hakkı, *nihai, bağlayıcı bir yargı kararının uygulanmadığı bir yasal sistemde anlamını yitirecektir.*³ Benzer şekilde, yargı kararlarının icra edilmemesi, yalnızca mahkeme hakkını değil aynı zamanda mülkiyet hakkı ve ifade özgürlüğü gibi tüm temel hak ve özgürlükleri anlamsız kılacaktır.

Bu nedenle hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanması, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması için yargı kararlarına saygı duyulması ve bunların uygulanması elzemdir.

Değerli Katılımcılar,

Bu kısa kavramsal girişten sonra Anayasa Mahkemesi kararlarının icrasına ilişkin mevcut durumdan kısaca bahsetmek istiyorum.

Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organları ile tüm gerçek ve tüzel kişiler bakımından bağlayıcı olduğu Anayasa’nın 153. maddesinde açıkça belirtilmiştir.

Kuşkusuz kararların bağlayıcı niteliğinin en önemli yönü kararların gereğinin yerine getirilmesidir. Norm denetimi ve bireysel başvuru mekanizmalarının etkinliği, Anayasa Mahkemesi kararlarına itibar edilmesine ve bu kararların gereğinin yerine getirilmesine bağlıdır.

Belirtmek isterim ki, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da Mahkeme kararlarının bağlayıcı gücü ve bireysel başvurulara ilişkin kararların

uygulanması düzenlenmiştir. Kanun'un 50. maddesine göre Mahkeme, ihlal kararı verdiğinde, ihlal ve ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere de hükmetmelidir.

Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında bu hükmü yorumlamış ve uygulamıştır. Mahkeme, uygun giderime hükmetmek için ilk olarak ihlalin kaynağını tespit etmesi gerektiğini vurgulamıştır. İhlalin yargı kararlarından kaynaklandığı durumlarda Mahkeme, yeniden yargılama yapılması için kararı ilgili mahkemeye geri göndermektedir. Bizzat kanundan kaynaklanan ihlallerde ise AYM, ihlalin giderilmesi için Meclisi ilgili kanunda değişiklik yapmaya davet etmektedir. Mahkeme ayrıca, ihlalin giderilmesi bağlamında, başvuranlar lehine tazminata da hükmedebilmektedir.

Bu bağlamda 6216 sayılı Kanun hükümleri önemli ölçüde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında belirtilen, bir ihlal kararının taşınması gereken nitelikleri yansıtmaktadır. AİHM'in kesinleşmiş kararlarına uyulmasını düzenleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesi uyarınca ihlal kararı *"Devletin ihlali sona erdirmeye, başvurucunun mağduriyetini giderme ve benzer ihlalleri önleme yükümlülüğünü ortaya koymaktadır"*.⁴

Bireysel başvuru sistemini benimseyen bazı devletlerde de olduğu gibi ihlal kararlarının icra edilmemesi, kaçınılmaz şekilde bu sistemin etkili bir hukuk yolu olarak güvenilirliği konusundaki endişeleri beraberinde getirmiştir. Bazı davalarda, kararları ihlale yol açan derece mahkemeleri, Anayasa Mahkemesinin yargılamanın yeniden yapılması ve ihlalin giderilmesi yönündeki kararlarının gereğini yerine getirme konusunda isteksiz davranmıştır.

Derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulama konusundaki isteksizliği ve direnci yeni bireysel başvurulara yol açmıştır. Mahkeme, ihlal kararlarının uygulanmaması neticesinde ilgili hak ve özgürlüklerin bir kez daha ihlal edildiğini süratle tespit ederek derece mahkemelerini ihlal kararlarını uygulamaları ve tespit edilen ihlalleri gidermeleri konusunda kuvvetli bir dille uyarmıştır.⁵ Netice itibarıyla mahkemeler Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamıştır.

AİHM, Anayasa'nın 153. maddesine de atıfta bulunarak Türkiye'deki bireysel başvuru sisteminin etkili bir başvuru yolu olduğunu kabul etmiştir. Bu alanda karşılaşılan bazı sorunlara rağmen bireysel başvuru mekanizmasının Strazburg Mahkemesine gitmeden önce tüketilmesi gereken etkili bir başvuru yolu olarak varlığını sürdürebilmesi için Anayasa Mahkemesi kararlarının ilgili makamlar tarafından uygun şekilde icra edilmesi gerekmektedir.

Hanımefendiler ve Beyefendiler,

Herhangi bir hukuk sisteminin etkinliği genel olarak mahkeme kararlarının, özel olarak ise anayasa mahkemesi/yüksek mahkeme kararlarının gereğinin yerine getirilmesine bağlıdır. Bu da esasen devlet organları arasında sürekli bir iş birliği ve diyalogu gerektirmektedir.

Tam da bu nedenle, diğer devletlerin yargı kurumlarıyla da samimi bir tecrübe alışverişinde bulunarak kararların icrası meselesini ele almalı ve bu hususta sağlam çözümler aramalıyız.

Konuşmamı tamamlarken yaz okulu programının organizasyonunda emeği geçen tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Hepinize değerli katkılarınız için şimdiden teşekkürlerimi sunuyorum. Programda yapılacak sunum ve tartışmaların derlenip bir kitap hâline getirileceğini de hatırlatmak isterim.

Programın başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyor, ilginizden dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

* “Yargı Kararlarının İcrasında Güncel Sorunlar: Anayasa Yargısı” konulu AAMB 9. Yaz Okulu Açış Konuşması, Ankara, 7 Eylül 2021 (çevirim içi)

¹ A. Hamilton, J. Madison, J. Jay, *The Federalist Papers* (“*Federalist Yazılar*”), (New York: Mentor Books, 1964), s. 465.

² A.g.e, s. 466.

³ *Horny/Yunanistan*, B.No: 18357/91, 19/3/1997, § 40; ayrıca bkz. *Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım*, B.No: 2013/711, 3/4/2014, § 42.

⁴ Ausra Padskocimaite, “Constitutional Courts and (Non)execution of Judgments of the European Court of Human Rights: A Comparison of Cases from Russia and Lithuania”, *ZaöRV* 77 (2017), 651-684, s. 653. www.zaoerv.de, Erişim tarihi: 6.9.2021.

⁵ *Kadri Enis Berberoğlu (3)*, [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, §§ 101-117.